

იდენტობა, სქესი და სუბსტანციულობის მეტაფიზიკა

ჯუდიტ ბატლერი

გიორგი ჩუბინიძის თარგმანი

რა შეიძლება იგულისხმებოდეს “იდენტობის” ცნების ქვეშ და რა უდევს საფუძვლად დაშვებას, რომლის მიხედვითაც, იდენტობები ყოველთვის თვითიდენტური, დროში მუდმივი, ერთიანი და შინაგანად კოჰერენტულია? კერძოდ, როგორ აღძრავს ეს დაშვებები დისკურსებს “გენდერული იდენტობის” შესახებ? მცდარი იქნება ვიფიქროთ, რომ გენდერულ იდენტობაზე მსჯელობას წინ უნდა უსწრებდეს “იდენტობაზე” მსჯელობა, იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ “პიროვნებები” გასაგები¹ სწორედ გენდერიზების მეშვეობით ხდებიან, რომელიც, თავის მხრივ, უნდა შეესაბამებოდეს აღიარებულ გენდერულ სტანდარტებს. სოციოლოგიური აზრი ტრადიციულად ცდილობდა, პიროვნების ცნება აგენტის აზრით გაეგო, რომელიც იბრალებს ონტოლოგიურ წინმსწრებობას სხვადასხვა როლსა და ფუნქციასთან მიმართებით, რომელთა გაშუალებითაც, შემდგომში, იგი იძენს ხილვადობასა და მნიშვნელობას. თავად ფილოსოფიურ დისკურსში “პიროვნების” ცნება ანალიტიკურად განვითარდა იმ დაშვებით, რომლის მიხედვითაც არ აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ რომელ სოციალურ კონტექსტ-“ში“-ა ეს პიროვნება, იგი როგორღაც, ყოველთვის გარედან მიემართება მისივე პიროვნულობის განმსაზღვრავ სტრუქტურას, იქნება ეს ცნობიერებით, ენის გამოყენების

¹ Inteligible

უნართა თუ მორალური წინდახედულებით. თუმცაღა ამ ლიტერატურას აქ არ განვიხილავთ, ამგვარი გამოკვლევის მთავარი წანამძღვარი არის ყურადღების გამახვილება კრიტიკულ შესწავლასა და ინვერსიაზე. მაშინ, როდესაც ფილოსოფიურ აზრში საკითხი იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს “პიროვნული იდენტობა” თითქმის ყოველთვის მიმართულია შეკითხვისკენ თუ რა არის პიროვნების ის შინაგანი თვისება, რომელიც ადგენს პიროვნების დროში უწყვეტობას ან თვითიდენტურობას; შეკითხვა აქ ასეთი იქნება: რამდენად აყალიბებენ გენდერული ფორმირებისა და დაყოფის მარეგულირებელი პრაქტიკები იდენტობას, სუბიექტის შინაგან კოჰერენტულობას და მაშასადამე, პიროვნების თვითიდენტურ სტატუსს? რამდენად არის “იდენტობა” ნორმატიული იდეალი, ვიდრე გამოცდილების აღწერადი თვისება? და როგორ ხდება რომ მარეგულირებელი პრაქტიკები, რომლებიც განაგებენ გენდერს, ასევე განაგებენ კულტურაში იდენტობის ინტელიგიბელურ ცნებებსაც? სხვა სიტყვებით, “პიროვნების” “კოჰერენტულობა” და “უწყვეტობა” არის არის პიროვნულობის ლოგიკური და ანალიტიკური თვისება, არამედ სოციალურად დაწესებული და შენარჩუნებული ინტელიგიბელურობის ნორმებია. რამდენადაც “იდენტობის” განმტკიცება სქესის, გენდერისა და სექსუალობის მასტაბილირებელი კონცეპტებით ხდება, თავად “პიროვნების” ცნებას ეჭვქვეშ აყენებს კულტურაში ისეთი “არაკოჰერენტული” და “წყვეტილი” გენდერიზებული არსებების გამოჩენა, რომლებიც ვერ შეესაბამებიან იმ კულტურული ინტელიგიბელურობის გენდერულ ნორმებს, რომლებითაც თავად პიროვნებებად განისაზღვრებიან.

“ინტელიგიბელური” გენდერები არიან ისინი, ვინც, რაღაც აზრით, აწესებენ და ინარჩუნებენ კოჰერენტულობისა და უწყვეტობის მიმართებებს სქესს, გენდერს, სექსუალურ პრაქტიკასა და სურვილს შორის. სხვა სიტყვებით, წყვეტისა და არაკოჰერენტულობის აჩრდილები, თავის მხრივ მოაზრებადნი მხოლოდ უწყვეტობისა და კოჰერენტულობის არსებულ ნორმებთან მიმართებით, მუდმივად აკრძალულნი და ამავედროულად ნაწარმოებნი არიან იმავე კანონების მიერ, რომლებიც ცდილობენ დაადგინონ მიზეზ-შედეგობრივი ან გამომხატველობითი წრფივი კავშირები ბიოლოგიურ სქესს, კულტურულად ჩამოყალიბებულ გენდერსა და ამ ორის “გამოხატულებას” ან “შედეგებს” შორის, რომელთა გამოვლენა სექსუალური პრაქტიკის გაშუალებით სექსუალურ სურვილში ხდება.

წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ სადღაც უნდა არსებობდეს სქესის “სიმართლე”, როგორც მას ირონიულად უწოდებს ფუკო, ზუსტად იმ მარეგულირებელ პრაქტიკებშია ნაწარმოები, რომლებიც კოჰერენტულ გენდერულ ნორმათა მატრიცებში წარმოქმნიან

კოჰერენტულ იდენტობებს. სურვილის ჰეტეროსექსუალიზება მოითხოვს და ადგენს დისკრეტული და ასიმეტრიული ოპოზიციების წარმოების წესს “ფემინურსა” და “მასკულიურს” შორის, სადაც ისინი გაიგებიან როგორც “მამრობისა” და “მდედრობის” გამომხატველ ატრიბუტებად.

კულტურული მატრიცა, რომელშიც გენდერული იდენტობა ინტელიგიბელური ხდება საჭიროებს “იდენტობათა” გარკვეული გვარის “არსებობის” შეუძლებლობას - ესე იგი, მათ, ვისი გენდერიც არ მოსდევს სქესს და მათ, ვისი სურვილის პრაქტიკები არ “მოსდევენ” არც სქესს და არც გენდერს. “მიდევნება” ამ კონტექსტში კულტურული კანონების მიერ დაწესებული გამომდინარეობის პოლიტიკური მიმართებაა, რომელიც ადგენს და არეგულირებს სექსუალობის ფორმასა და შინაარსს. ამდენად, ზუსტად იმიტომ, რომ ცალკეული გვარის “გენდერული იდენტობები” ვერ შეესაბამებიან კულტურული ინტელიგიბელურობის ამ ნორმებს, ისინი ამ სფეროს შიგნიდან ჩანან მხოლოდ როგორც განვითარების მარცხად ან ლოგიკურ შეუძლებლობებად. მათი მედეგობა და სწრაფი გავრცელება იძლევა კრიტიკულ შესაძლებლობებს გამოვამჟღავნოთ ინტელიგიბელურობის დომენის ლიმიტთა და რეგულირებათა მიზნები და, მაშასადამე, ამავე გასაგებობის² მატრიცის შიგნიდან წინ წამოვწიოთ სხვა მოცილე და სუბვერსიული გენდერული უწესრიგობის მატრიცები.

მანამ, სანამ ამგვარი უწესრიგობის შემტან პრაქტიკებს განვიხილავდეთ, მნიშვნელოვანია გავიგოთ თავად “ინტელიგიბელურობის მატრიცა”. არის ის სინგულარული? რისგან შედგება ის? რა არის ეს თავისებური ალიანსი, რომელსაც მივიჩნევთ რომ თავისთავად არსებობს სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობასა და დისკურსულ კატეგორიებს შორის, რომლებიც ადგენენ სქესის იდენტურობის კონცეპტებს? თუ “იდენტობა” დისკურსული პრაქტიკების *ეფექტია*, რამდენად არის გენდერული იდენტობა, შედგენილი მიმართებად სქესს, გენდერს, სექსუალურ პრაქტიკასა და სურვილს შორის, ეფექტი იმ მარეგულირებელი პრაქტიკებისა რომლებიც იგივეებიან სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობასთან? ხომ არ დაგვაბრუნებს ეს ახსნა მორიგ ტოტალურ ჩარჩოსთან, რომელშიც სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა უბრალოდ ფალოგოცენტრიზმის ადგილს იკავებს როგორც გენდერული ჩაგვრის მონოლითური მიზეზი?

ფრანგული ფემინისტური და პოსტსტრუქტურალისტური თეორიის სპექტრში ძალაუფლების მრავალი განსხვავებული ძალაუფლებრივი რეჟიმი მიიჩნევა სქესის იდენტურობის კონცეპტების მაწარმოებლად. ყურადღება მიაქციეთ განსხვავებებს, ისეთ პოზიციებს შორის როგორებიცაა მაგალითად ირიგარის, რომელიც ამტკიცებს, რომ

² Inteligibility

მხოლოდ ერთი სქესი არსებობს, მასკულინური, რომელიც საკუთარ თავს “სხვის” წარმოებაში და წარმოებით ცნობს, და მაგალითად ფუკოს პოზიციას, რომელიც თავისთავად ცხად დებულებად იღებს იმას, რომ სქესის კატეგორია, მასკულინური თუ ფემინური, თავისთავად სექსუალობის გავრცელებული მარეგულირებელი ეკონომიის წარმოებაა. აგრეთვე, ყურადღება მიაქცეით ვიტიგის არგუმენტს, რომ სქესის კატეგორია, სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობის პირობებში, ყოველთვის ფემინურია (მასკულინური დაუნიშნავია და შესაბამისად იგია “უნივერსალურის” სინონიმი). ვიტიგის პოზიცია პარადოქსულად ემთხვევა ფუკოსას, რომელთა მტკიცებითაც სქესის კატეგორია თავისთავად გაქრება და *შთაინთქმება* ჰეტეროსექსუალური ჰეგემონიის შლასა და ჩანაცვლებაში.

შემოთავაზებული მრავალი ამხსნელობითი მოდელი გვაჩვენებს სქესის კატეგორიის გააზრების სხვადასხვა გზას, რომელიც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია ძალაუფლების ველის არტიკულირებაზე. შესაძლებელია კი, ძალაუფლების ამ ველების კომპლექსურობის შენარჩუნება და ამასთან ერთად მათი შემოქმედებითი ძალების გააზრებაც? ერთი მხრივ, ირიგარის სექსუალური განსხვავების თეორია მიგვითითებს “სუბიექტის” მოდელში ქალის გაგების შეუძლებლობაზე დასავლური კულტურის კონვენციურ რეპრეზენტაციულ სისტემებში, რადგანაც ისინი წარმოადგენენ რეპრეზენტაციის ფეტიშს და ამდენად, არარეპრეზენტირებადს როგორც ასეთს. სუბსტანციალობის ონტოლოგიის მიხედვით ქალები არასდროს “მყოფობენ”, ზუსტად იმიტომ რომ ისინი არიან განსხვავების ურთიერთობები, გამორიცხულნი, როგორც მათ დომენი მონიშნავს. ქალი არის “განსხვავება,” რომელსაც ვერ გავიგებთ უბრალო ნეგაციად ან ყოველთვის-უკვე-მასკულინური სუბიექტის “სხვად”. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ქალი არ არის არც სუბიექტი და არც მისი სხვა, არამედ განსხვავება თავად ბინარული ოპოზიციების ეკონომიიდან, მზაკვრობა მასკულინური სუბიექტის მონოლოგური ჩამოყალიბებისთვის.

თუმცადა, ყოველი ამ ხედვისთვის ცენტრალურია იდეა, რომ ჰეგემონურ ენაში სქესი ჩნდება როგორც სუბსტანცია, როგორც, მეტაფიზიკურად რომ ვთქვათ, თვითიდეენტური არსება. ამგვარი ჩენა მიიღწევა ენისა და/ან დისკურსის პერფორმატიული ხლართვით, რომელიც ნიღბავს ფაქტს იმის შესახებ, რომ სქესად ან გენდერად “ყოფნა” არსებითად შეუძლებელია. ირიგარისთვის გრამატიკა ვერასდროს იქნება გენდერული ურთიერთობების ნამდვილი მაჩვენებელი, ზუსტად იმიტომ, რომ ის აძლიერებს გენდერის სუბსტანციალურ მოდელს, როგორც ბინარულ ურთიერთობას ორ პოზიტიურ

და რეპრეზენტირებად ცნებას შორის.³ ირიგარის თვალსაზრისით, გენდერის სუბსტანციური გრამატიკა, რომელიც წარმოიდგენს კაცს და ქალს მათი მასკულინური და ფემინური ატრიბუტებით, ბინარულობის მაგალითია, რომელიც ნიღბავს მასკულინური დისკურსის ჰეგემონურობასა და ერთმნიშვნელოვნებას, ფალოგოცენტრიზმს, ადუმებს ფემინურს როგორც სუბვერსიული მრავლობის ადგილს. ფუკოსთვის, სქესის სუბსტანციური გრამატიკა ადგენს ხელოვნურ ბინარულ ურთიერთობას სქესებს შორის და იგონებს ამ ცნებებში ხელოვნურ შინაგან კოჰერენტულობას. სექსუალობის ბინარული რეგულირება ახშობს სექსუალობის სუბვერსიულ მრავლობას, რომელსაც უწყესრიგობა შეაქვს ჰეტეროსექსუალურ, რეპროდუქციულ და მედიკურ-იურიდიულ ჰეგემონიებში.

ვიტიგისთვის, სქესის ბინარული შეზღუდვა სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობის რეპროდუქციულ მიზნებს ემსახურება. ზოგჯერ ის ამტკიცებს რომ სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობის გადადგება სქესის ბორკილებისგან დაიხსნის “პიროვნებას” და ნამდვილ ჰუმანიზმს გამოაცხადებს. სხვა კონტექსტებში, იგი ამტკიცებს, რომ არაფალოცენტრული ეროტიკული ეკონომიის სიმრავლე და გავრცელება დაშლის სქესის, გენდერისა და იდენტობის ილუზიებს. სხვა ტექსტუალურ მომენტებში კი, თითქოს “ლესბოსელი” ჩნდება როგორც მესამე გენდერი, რომელიც გადალახავს სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობის სისტემის მიერ სქესზე დაწესებულ ბინარულ შეზღუდვას. მის მიერ “კოგნიტური სუბიექტის” დაცვაში ჩანს, რომ ვიტისგ არანაირი მეტაფიზიკური პრობლემა არ აქვს მნიშვნელობისა და რეპრეზენტაციის ჰეგემონურ წესებთან; ამგვარად, სუბიექტი, საკუთარი თვითგამორკვევის ატრიბუტით, ჩანს, რომ არის ლესბოსელის სახელით ეგზისტენციალური არჩევანის მქონდე აგენტის რეაბილიტაცია: “ცალკეული სუბიექტების გამოჩენა პირველ რიგში მოითხოვს სქესის კატეგორიების ნგრევას... ლესბოსელი ჩემთვის ცნობილი ერთადერთი კონცეპტია, რომელიც სქესის კატეგორიების მიღმა გადის.”⁴ იგი არ აკრიტიკებს “სუბიექტს”, თუ მხედველობაში მივიღებთ პატრიარქალური *სიმბოლოურის* წესებს, როგორც გარდაუვალად მასკულინურს, არამედ

³ ფალოგოცენტრულ დისკურსში ქალთა არარეპრეზენტაბელურობის შესახებ შეგიძლიათ იხილოთ, Luce Irigaray, “Any Theory of the ‘Subject’ Has Always Been Appropriated by the Masculine,” in *Speculum of the Other Woman*, trans. Gillian C. Gill (Ithaca: Cornell University Press, 1985). ირიგარი ჩანს რომ გადახედავს ამ არგუმენტს “ფემინურ გენდერზე” მსჯელობისას წიგნში *Sexes et parentés* (ნახეთ თავი 2, n. 10).

⁴ Monique Wittig, “One is Not Born a Woman,” *Feminist Issues*, Vol. 1, No. 2, Winter 1981, p. 53. ასევე წიგნში *The Straight Mind and Other Essays*, pp. 9–20, ნახეთ თავი 3, n. 49

მის ადგილას გვთავაზობს ეკვივალენტ ლესბოსელ სუბიექტს, როგორც ენის-მომხმარებელს.⁵

ქალების სქესთან გაიგივება, ბოჟუარისთვის, ისევე როგორც ვიტისთვის, ქალთა კატეგორიის აღრევაა მათივე სხეულების გამოკვეთილად სექსუალიზებულ თვისებებთან. ამდენად, ეს გაიგივება უარის თქმაა ქალთათვის ავტონომიურობისა და თავისუფლების მინიჭებისა, იმისა რითაც თითქოს და კაცები სარგებლობენ. ამგვარად, სქესის კატეგორიის განადგურება იქნება სქესის როგორც *ატრიბუტის* განადგურება, რომელმაც სინეკდოხური მიზოგინური ჟესტით - პიროვნების, ესე იგი თვითგანმსაზღვრელი *კოგიტოს* ადგილი დაიკავა. სხვა სიტყვებით, მხოლოდ კაცები არიან “პიროვნებები” და არ არსებობს სხვა გენდერი გარდა ფემინურისა:

გენდერი სქესთა შორის პოლიტიკური ოპოზიციის ლინგვისტური მაჩვენებელია. გენდერის ცნებას აქ მხოლოდობითში ვიყენებთ, რადგან ორი გენდერი არ არსებობს. არსებობს მხოლოდ ერთი: ფემინური, ხოლო “მასკულინური” - ეს გენდერი არ არის. მასკულინური არის არა მასკულინობა, არამედ ზოგადობა.⁶

ამგვარად, ვიტის მოგვიწოდებს “სქესის” განადგურებისკენ, რათა ქალებმა უნივერსალური სუბიექტის სტატუსი მიიღონ. განადგურების ამ გზაზე, “ქალებმა” უნდა დაიკავონ როგორც პარტიკულარული, ისე უნივერსალური თვალთახედვის ადგილი.⁷

⁵ “სიმბოლურის” ცნება უფრო ფართოდ არის განხილული ამ ტექსტის მეორე სექციაშია. ის უნდა გავიგოთ როგორც უნივერსალურ და იდეალურ კულტურულ კანონთა წყებად, რომელიც განაგებს ნათესაობასა და მნიშვნელობას და, ფსიქოანალიტიკური სტრუქტურალიზმის მიხედვით, განაგებს სქესობრივი განსხვავების წარმოებას. დაფუძნებული იდეალიზირებული “მამის კანონის” ცნებაზე, სიმბოლური, ირიგარის რეფორმულირებით, ფალოგოცენტრიზმის დომინანტურ და ჰეგემონურ დისკურსად გვევლინება. ზოგი ფემინისტის მიერ შეთავაზებულ იქნა ალტერნატიული ენა რომელიც არ იქნებოდა მართული ფალოსის ან მამის კანონის მიერ, რაზე დაყრდნობითაც მათ თავად სიმბოლურის კრიტიკა ააგეს. კრისტევა გვთავაზობს “სემიოტიკურს” როგორც სპეციფიკურად ენის დედობრივ განზომილებას; ირიგარის და ელენ სიკსუც დაკავშირებულები იყვნენ *écriture feminine*-თან. ვიტის კი ყოველთვის ეწინააღმდეგებოდა ამ მოძრაობას და ამტკიცებდა რომ ენა თავისი სტრუქტურით არც მიზოგინური და არც ფემინისტურია; მისთვის ის ინსტრუმენტია რომელიც პოლიტიკურ მიზნებს შეიძლება ემსახურებოდეს. ნათელია, რომ ვიტის მიერ “კოგნიტური სუბიექტისადმი” რწმენა რომელიც ენამდე არსებობს, მას უადვილებს ენის ინსტრუმენტად დანახვას, ვიდრე როგორც მნიშვნელობათა ველად რომელიც წინ უსწრებს და ასტრუქტურირებს სუბიექტად-ჩამოყალიბებას.

⁶ Monique Wittig, “The Point of View: Universal or Particular?” *Feminist Issues*, Vol. 3, No. 2, Fall 1983, p. 64. ასევე წიგნში *The Straight Mind and Other Essays*, pp. 59–67, ნახეთ თავი 3, n. 49.

⁷ “მან უნდა დაიკავოს როგორც პარტიკულარული, ისე უნივერსალური პოზიცია, სულ მცირე იმისათვის რომ ლიტერატურის ნაწილი გახდეს” (Monique Wittig, “The Trojan Horse,” *Feminist Issues*, Vol. 4, No. 2, Fall 1984, p. 68. Also see chapter 3, n. 41).

როგორც სუბიექტი, რომელსაც თავისუფლების საშუალებით შეუძლია განახორციელოს კონკრეტული უნივერსალობა, ვიტიგის ლესბოსელი არა თუ ეჭვქვეშ არ აყენებს, არამედ მხარს უჭერს სუბსტანციალობის მეტაფიზიკაზე დაფუძნებულ, ჰუმანისტური იდეალების ნორმატიულ დაპირებას. ამ მხრივ, ვიტიგი გამოირჩევა ირიგარისგან, არა მხოლოდ ნაცნობი ესენციალიზმი/მატერიალიზმი ოპოზიციის აზრით⁸, არამედ მისი სუბსტანციალობის მეტაფიზიკისადმი ერთგულებით, რომელიც მხარს უჭერს ფემინიზმისთვის ჰუმანიზმის ნორმატიული მოდელის შენარჩუნებას. იქ, სადაც ჩანს, რომ ვიტიგი ლესბოსური ემანსიპაციის რადიკალურ პროექტს მიემხრო და ნაძალადევი დაყოფა გააკეთა “ლესბოსელსა” და “ქალს” შორის, იგი ამას პრეგენდერული “პიროვნების” იდენტობის დაცვით ახერხებს, რომლის მახასიათებელი - თავისუფლებაა. ეს ნაბიჯი არა მხოლოდ იცავს ადამიანური თავისუფლების პრესოციალურ სტატუსს, არამედ ემხრობა იმ სუბსტანციალობის მეტაფიზიკას, რომელიც პასუხისმგებელია თავად სქესის კატეგორიის წარმოებასა და გაბუნებრივებაზე.

ფილოსოფიური დისკურსის თანამედროვე კრიტიკაში *სუბსტანციალობის მეტაფიზიკა* არის ფრაზა, რომელიც ნიცშესთანაა დაკავშირებული. მიშელ ჰაარი ნიცშეზე კომენტარში ამტკიცებს, რომ მრავალი ფილოსოფიური ონტოლოგია გაბმულა “მყოფისა” და “სუბსტანციის” ილუზიის სხვადასხვა მახეში, რაც თავის მხრივ წახალისებულია იმ რწმენით, რომლის მიხედვითაც, თითქოს და სუბიექტისა და პრედიკატის გრამატიკული ფორმულირება ასახვას იმ სუბსტანციისა და ატრიბუტისა, რომლებიც პირველად ონტოლოგიურ რეალობას ეკუთვნიან. ეს კონსტრუქტები, წერს ჰაარი, ქმნიან ხელოვნურ ფილოსოფიურ იარაღებს, რომლითაც წესდება სიმარტივე, წესრიგი და იდენტობა. ცხადია, არანაირი აზრით ისინი არ აშკარავენ და არ წარმოადგენენ საგანთა ნამდვილ ვითარებას. ჩვენი ამჟამინდელი ამოცანისთვის, ეს ნიცშეანური კრიტიკა სანიმუშოა, როცა მას იმ ფსიქოლოგიურ კატეგორიებს მივუყენებთ, რომლებიც გენდერული იდენტობის შესახებ განაგებენ ხალხურ და თეორიულ აზროვნებას. ჰაარის მიხედვით, სუბსტანციალობის მეტაფიზიკის კრიტიკა გულისხმობს თავად ფსიქოლოგიური პიროვნების ცნების, როგორც სუბსტანციალური მყოფის კრიტიკასაც:

⁸ ჟურნალი, *Questions Feministes*, რომელიც ინგლისურად ხელმისაწვდომია *Feminist Issues*-ს სახელით, ზოგადად “მატერიალისტურ” თვალთახედვას იცავდა, რომელიც პრაქტიკებს, ინსტიტუციებსა და ენის კონსტრუირებულ სტატუსს ქალების ჩაგვრის “მატერიალურ საფუძვლებად” განიხილავდა. ვიტიგი ჟურნალის რედაქტორთა თავდაპირველი გუნდის წევრი იყო. მონიკ პლაცასთან ერთად იგი ამტკიცებდა რომ სექსუალური განსხვავება ესენციალისტური იყო, რადგან მას ქალის სოციალური ფუნქციის მნიშვნელობა ბიოლოგიური ფაქტობრიობიდან გამოყავდა და აგრეთვე იმიტომ რომ სქესობრივი განსხვავება იზიარებდა ქალის სხეულის პირველად მნიშვნელობად დედობრივის წარმოდგენას და ამდენად, ის აძლიერებს ჰეგემონური რეპროდუქციული სექსუალობის იდეოლოგიას.

გენეალოგიის საშუალებით ლოგიკის განადგურებას თან მოაქვს იმ ფსიქოლოგიური კატეგორიების ნგრევა, რომლებიც ამ ლოგიკაზეა აგებული. ყველა ფსიქოლოგიური კატეგორია (ეგო, ინდივიდი, პიროვნება) წარმოდგება სუბსტანციალური იდენტობის ილუზიიდან. ეს ილუზია საფუძველს ცრურწმენიდან იღებს, რომელიც ატყუებს როგორც უბრალო აზრს, ისე ფილოსოფოსებსაც – კერძოდ, ის ეფუძნება ენისადმი რწმენას, ან უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, გრამატიკულ კატეგორიათა ჭეშმარიტობისადმი ნდობას. გრამატიკა იყო ის (სუბიექტისა და პრედიკატის სტრუქტურა) რამაც შთააგონა დეკარტს, რომ “მე” უქველად არის ის, ვინც “ფიქრის” სუბიექტია. მაშინ, როდესაც სწორედ აზრია ის, რაც იგონებს “მე”-ს: გრამატიკისადმი რწმენა მატარებელია ადამიანის ნებისა, თავად იყოს თავისივე აზრების “მიზეზი”. სუბიექტი, მე, ინდივიდი, იმ მრავალ ცრუ კონცეპტთა შორის არიან, რომლებიც ფიქტიურ ლინგვისტურ ერთეულებს სუბსტანციებად გარდაქმნიან.⁹

ვიტიგი გვთავაზობს ალტერნატიულ კრიტიკას, რომლის მიხედვითაც, ენაში გენდერის ნიშნის გარეშე პიროვნებები არ მნიშვნელობენ. იგი პოლიტიკურად ანალიზებს ფრანგულ ენაში გენდერის გრამატიკას. ვიტიგის მიხედვით, გენდერი არა მხოლოდ აღნიშნავს პიროვნებებს, “ახარისხებს” მათ, არამედ ქმნის იმ კონცეპტუალურ ეპისტემას, რომლითაც ბინარული გენდერი უნივერსალური ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ ფრანგულში გენდერული ნიშანი პიროვნებების გარდა, არსებით სახელებსაც აქვთ, ვიტიგი ამტკიცებს, რომ მისი ანალიზი რელევანტურია ინგლისურ ენასთან მიმართებითაც. “გენდერული ნიშანი”-ს (1984) დასაწყისში, იგი წერს:

გენდერული ნიშანი, გრამატიკოსების მიხედვით, არსებით სახელებს ეხება. ისინი მასზე როგორც ფუნქციაზე საუბრობენ. და თუ ამ ნიშნის შინაარს ეჭვქვეშ აყენებენ, მათ შეიძლება იხუმრონ კიდევ რომ ეს გენდერი “ფიქტიური სქესია”... რამდენადაც პიროვნების კატეგორიისთვისაა საინტერესო, ორივე ენა თანაბრად ატარებს გენდერულ ნიშანს. ორივე ხელს უწყობს იმ პრიმიტიულ ონტოლოგიურ კონცეპტს, რომელიც ენაში პიროვნებათა სქესობრივ დაყოფას აძლიერებს... როგორც ონტოლოგიური კონცეპტი ყოფიერების ბუნების შესახებ, აზროვნების ამ ტიპის სხვა მსგავს პრიმიტიულ კონცეპტებთან ერთად, გენდერი უპირველესად ფილოსოფიის ნაწილია.¹⁰

⁹ Michel Haar, “Nietzsche and Metaphysical Language,” *The New Nietzsche: Contemporary Styles of Interpretation*, ed. David Allison (New York: Delta, 1977), pp. 17–18.

¹⁰ Monique Wittig, “The Mark of Gender,” *Feminist Issues*, Vol. 5, No. 2, Fall 1985, p. 4. ასევე ნახეთ თავი 3, n. 25.

გენდერი “ეკუთვნოდეს ფილოსოფიას”, ვიტიგისტვის ნიშნავს, ეკუთვნოდეს “იმ თავისთავად ცხად კონცეპტთა სხეულს, ურომლისოდაც ფილოსოფოსებს სჯერათ, რომ ვერ განავითარებენ მსჯელობას და ეს მათთვის უსიტყვოდ ცხადია, რადგან ისინი აზროვნების, სოციალური წესრიგისა და ბუნების მიღმა არსებობენ.”¹¹ ვიტიგის ხედვა გამყარებულია გენდერული იდენტობის შესახებ იმ პოპულარული დისკურსით, რომელიც უკრიტიკოდ ახდენს “ყოფნის” კატეგორიის მოქნილობის მიწერას გენდერებისა და “სექსუალობებისთვის”. ქალად ან ჰეტეროსექსუალად “ყოფნის” უპრობლემო მტკიცება სიმპტომურია გენდერული სუბსტანციების მეტაფიზიკისთვის. როგორც “კაცის”, ისე “ქალის” შემთხვევაში ეს მტკიცება გენდერის ცნებას უქვემდებარებს იდენტობას და მიჰყავს იმ დასკვნამდე, რომ პიროვნება არის გენდერი და იგი არის ასეთი მისი სქესის, თვითობის ფსიქიკური გაგებისა და იმ ფსიქიკური თვითობის მრავალგვარი გამოხატულობებით, რომელთა შორისაც სექსუალური სურვილი ყველაზე მნიშვნელოვანია. ასეთ პრეფემინისტურ კონტექსტში, გენდერი, სქესთან გულუბრყვილოდ (ვიდრე კრიტიკულად) გატოლებული, მუშაობს განსხვავებული თვითობის გამაერთიანებელ პრინციპად და მთლიანობას ინარჩუნებს “საპირისპირო სქესის” წინააღმდეგ, რომლის სტრუქტურები მიჩნეულია რომ პარალელური, მაგრამ ოპოზიციური შინაგანი კოჰერენტულობისაა სქესს, გენდერსა და სურვილს შორის. მდედრობითი სქესის წარმომადგენლის მიერ ნათქვამი “მე თავს ქალად ვგრძნობ” ან მამრობითი სქესის “მე თავს კაცად ვგრძნობ” მიჩნეულია რომ არცერთ შემთხვევაში ეს მტკიცებები უაზროდ ზედმეტი არ არის. მიუხედავად იმისა, რომ არაპრობლემურად შეიძლება ჩანდეს მოცემულ ანატომიად *ყოფნა* (თუმცა მოგვიანეთ ვნახავთ თუ რა სიმძნელები აქვს ამ ბიოლოგიურ პროექტს), გენდერიზებული ფსიქიკური განწყობის ან კულტურული იდენტობის გამოცდილება შედეგად მიიჩნევა. ამგვარად, წინადადება “მე თავს ქალად ვგრძნობ” ჭეშმარიტია იმდენად, რამდენადაც არეტა ფრანკლინი თავისთან მოიხმობს მისი იდენტობის განმსაზღვრელ *სხვას*: “შენ მე თავს ნამდვილ ქალად მაგრძნობინებ.”¹² ეს შედეგი საპირისპირო სქესისგან დიფერენცირებას მოითხოვს. ამდენად, ვილაც არის რომელიმე გენდერი იმდენად, რამდენადაც იგი არ არის სხვა

¹¹ Ibid., p. 3.

¹² არეტას სიმღერა, დაწერილი კაროლ კინგის მიერ, ექვემდებარება გენდერის გაბუნებრივებას. “როგორც ნამდვილი ქალი” არის ფრაზა, რომელიც მიგვითითებს “ნამდვილობის” მიღწევადობაზე მხოლოდ ანალოგიისა და მეტაფორის გაშუალებით. სხვა სიტყვებით, “შენ მე თავს ნამდვილის მეტაფორად მაგრძნობინებ”, “შენ” გარეშე კი, რაღაც არაბუნებრივი საფუძველი იჩენს თავს. არეტას მტკიცების შესახებ დამატებითი მსჯელობა სიმონ დე ბუვუარის “ქალად არ იბადებიან, ქალები ხდებიან” თეზისის შუქზე, შეგიძლიათ წაიკითხოთ ჩემი “Beauvoir’s Philosophical Contribution,” in eds. Ann Garry and Marilyn Pearsall, *Women, Knowledge, and Reality* (Boston: Unwin Hyman, 1989); 2nd ed. (New York: Routledge, 1996).

გენდერი - ფორმულირება, რომელიც წინასწარ უშვებს და ამყარებს ბინარულ წყვილში გენდერის შეზღუდვას.

გენდერმა შეიძლება აღნიშნოს სქესის, გენდერისა და სურვილის ერთიანი გამოცდილება, მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ სქესს გენდერის აუცილებელ მიზეზად გავიგებთ – სადაც გენდერი არის მე-ს ფსიქიკური და/ან კულტურული სახელწოდება – და სურვილისა – სადაც ის ჰეტეროსექსუალურია და მამასადამე, თავის თავს ოპოზიციური მიმართებით განასხვავებს იმ სხვა გენდერისგან, რომელიც მისი სურვილის ობიექტია. რომელიმე გენდერის, კაცის ან ქალის, შინაგანი კოჰერენტულობა ან მთლიანობა მოითხოვს სტაბილურ და ოპოზიციურ ჰეტეროსექსუალობას. ინსტიტუციური ჰეტეროსექსუალობა მოითხოვს და აწარმოებს ორ ცალსახა გენდერულ ცნებას, რომლებიც ოპოზიციურ და ბინარულ სისტემაში ადგენენ გენდერულ შესაძლებლობათა საზღვრებს. გენდერის ეს კონცეფცია წინასწარ უშვებს არა მხოლოდ კაუზალურ მიმართებას სქესს, გენდერსა და სურვილს შორის, არამედ მიგვითითებს იმაზეც, რომ სურვილი ასახავს ან გამოხატავს გენდერს და რომ გენდერი ასახავს ან გამოხატავს სურვილს. ამ სამეზბის მეტაფიზიკური ერთიანობა მიიჩნევა რომ ჭეშმარიტად შეიცნობა და გამოიხატება ოპოზიციური გენდერისადმი მადიფერენცირებელ სურვილში – ესე იგი, ოპოზიციური ჰეტეროსექსუალობის ფორმით. გნებავთ ნატურალისტური პარადიგმა, რომელიც კაუზალურ მიმართებას ადგენს სქესს, გენდერსა და სურვილს შორის ან ავთენტურ-გამომხატველობითი პარადიგმა რომელშიც რაღაც ჭეშმარიტი თვითობა ამბობენ რომ ვლინდება ერთდროულად ან თანმიმდევრულად სქესში, გენდერსა და სურვილში, ორივე შემთხვევაში “სიმეტრიის ძველი ოცნება”, როგორც ამას ირიგარიმ უწოდა, წინასწარ არის დაშვებული, რეიფიცირებული და რაციონალიზებული.

გენდერის ეს ესკიზი საშუალებას გვაძლევს პოლიტიკური ლოგიკა დავინახოთ გენდერის მასუბსტანციალიზებული ხედვების მიღმა. სავალდებულო და გაბუნებრივებული ჰეტეროსექსუალობის ინსტიტუცია მოითხოვს და არეგულირებს გენდერს როგორც ბინარულ ურთიერთობას, რომელშიც მასკულინური ცნება დიფერენცირებულია ფემინურისგან და ამასთან, ეს დიფერენციაცია ჰეტეროსექსუალური სურვილის პრაქტიკებით მიიღწევა. ბინარულობის ორი ოპოზიციური მომენტის დიფერენცირების აქტი ორივე ცნების კონსოლიდირებით სრულდება, ესე იგი, სქესის, გენდერისა და სურვილის შინაგანი კოჰერენტულობით.

ბინარული ურთიერთმიმართებისა და სუბსტანციულობის მეტაფიზიკის, რაზედაც ეს პირველი დგას, სტრატეგიული ჩანაცვლება წინასწარ უშვებს იმას, რომ

მდედრობითობისა და მამრობითობის კატეგორიები, ქალისა და კაცის კატეგორიები, ბინარული ჩარჩოს შიგნიდან ერთმანეთის მსგავსად არიან წარმოებულები. ფუკო ამ ახსნას იმპლიციტურად იზიარებს. “სექსუალობის ისტორიის” პირველი ტომის ბოლო თავში და ახლად აღმოჩენილ მეცხრამეტე საუკუნის ჰერმეფროდიტ ერკულენ ბარბენის დღიურების შესავალში¹³, ფუკო მიუთითებს, რომ სქესის კატეგორია, სქესობრივი განსხვავების ყოველგვარ კატეგორიზებამდე, თავის მხრივ კონსტრუირებულია ისტორიულად სპეციფიკური *სექსუალობის* წარმოების წესით. სქესის დისკრეტული და ბინარული კატეგორიზების ტაქტიკური წარმოება მალავს მისივე მწარმოებელი აპარატის სტრატეგიულ ამოცანებს, როცა ის “სქესს” წარმოადგენს როგორც სექსუალური გამოცდილების, ქცევისა და სურვილის მიზეზად. ფუკოს გენეალოგიური კვლევა აჩვენებს იმას თუ როგორ არის თავისთავად ცხადი “მიზეზი” სინამდვილეში “შედეგი”, თუ როგორ არეგულირებს სექსუალობის წარმოების მოცემული რეჟიმი სექსუალურ გამოცდილებას სქესის დისკრეტული კატეგორიების ფუნდამენტურ და კაუზალურ ფუნქციებად წარმოდგენით, როგორც სექსუალობის ნებისმიერი დისკურსული ანალიზის მუდმივებს.

ფუკო თავის შესავალში ჰერმეფროდიტის დღიურებში, ერკულენ ბარბენი, მიუთითებს, რომ სქესის ამ რეიფიცირებული კატეგორიების გენეალოგიური კრიტიკა გვერდითი ეფექტია იმ სექსუალური პრაქტიკებისა, რომლებიც ვერ გაიგება გაბუნებრივებული ჰეტეროსექსუალობის მედიკურ-იურიდიულ დისკურსში. ერკულენი არ არის “იდენტობა”, არამედ იდენტობის სექსუალური შეუძლებლობა. მიუხედავად იმისა, რომ მამრობითი და მდედრობითი ანატომიური ელემენტები თანაბრად არის განაწილებული ამ სხეულში/ზე, ეს არ არის ნამდვილი სკანდალის წყარო. ლინგვისტური კონვენციები, რომლებიც აწარმოებენ ინტელიგიბელურ გენდერიზებულ თვითობებს თავიანთ ლიმიტს ერკულენში პოულობენ, ზუსტად იმიტომ, რომ სქესის/გენდერის/სურვილის განმგებ წესებში მას კონვერგენცია და დეზორგანიზება შეაქვს. ერკულენს მოქმედებაში მოყავს და ხელახლა ანაწილებს ბინარული სისტემის ცნებებს, მაგრამ ეს გადანაწილება არღვევს და მიმოფანტავს ამ ცნებებს თავად ბინარულობის მიღმა. ფუკოს მიხედვით, ერკულენი არა-კატეგორიზებადია ჩვენთვის ნაცნობ გენდერულ ბინარულობაში; მის პიროვნებაში ჰეტეროსექსუალობისა და ჰომოსექსუალობის დამაბნეველი დაახლოების *საბაზი*, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში *მიზეზი*, მისი ანატომიური წყვეტაა. ფუკო ერკულენს ხედავს როგორც ექვიტანის¹⁴, მაგრამ მისი ანალიზი გულისხმობს საინტერესო მოსაზრებას

¹³ Michel Foucault, ed., Herculine Barbin, Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Century Hermaphrodite, trans. Richard McDougall (New York: Colophon, 1980), პირველად გამოცა როგორც Herculine Barbin, dite Alexina B. présenté par Michel Foucault (Paris: Gallimard, 1978). ფრანგულ ვერსიას აკლია ფუკოს შესავალი, რომელიც თან ერთვის ინგლისურ თარგმანს.

¹⁴ იხილეთ თავი 2, სექცია ii

იმის შესახებ, რომ სქესობრივი ჰეტეროგენულობა (პარადოქსულად უკუგდებული გაბუნებრივებულ “ჰეტერო“-სექსუალობაში) გულისხმობს სუბსტანციულობის მეტაფიზიკის კრიტიკას, რამდენადაც ის გვაჩვენებს სქესს როგორც იდენტობის კატეგორიას. ფუკო ერკულის გამოცდილებას წარმოიდგენს როგორც “სიამოვნების სამყაროს, რომელშიც სიცილი კატის გარეშე ჰაერში გამოკიდებული”¹⁵ ღიმილები, ბედნიერებები, სიამოვნებები და სურვილები წარმოდგენილია როგორც თვისებები უცვლელი სუბსტანციის გარეშე. როგორც თავისუფლად მოფარფატე ატრიბუტები, ისინი მიგვითითებენ გენდერიზებული გამოცდილების შესაძლებლობაზე, რომელიც შეუძლებელია მოვიხელთოთ სუბსტანციებისა და იერარქიების მაწარმოებელი არსებითი (*res extensa*) და ზედსართავი (ატრიბუტების, არსებითის და შემთხვევითის) სახელების გრამატიკით. ერკულის გადაკითხვის შემდეგ, ფუკო გვთავაზობს შემთხვევითი ატრიბუტების ონტოლოგიას, რომელიც აშკარაა იდენტობის პოსტულატს, როგორც წესრიგისა და იერარქიის კულტურულად შეზღუდულ პრინციპს, მის მარეგულირებელ ფიქციას.

თუ შეგვიძლია ვისაუბროთ “კაცზე” მასკულიზური ატრიბუტით და ეს ატრიბუტი კაცის ბედნიერ შემთხვევით თვისებად გავიგოთ, მაშინ აგრეთვე შესაძლებელია ვისაუბროთ “კაცზე” ფემინური ან რომელიმე სხვა ატრიბუტით და მაინც შევინარჩუნოთ გენდერის მთლიანობა. მაგრამ როგორც კი მოვიშორებთ “კაცის” და “ქალის” როგორც უცვლელი სუბსტანციების პრიორიტეტულობას, მაშინ შეუძლებელი გახდება დისონანსური გენდერული თვისებების ურთიერთდაქვემდებარება ფუნდამენტურად ხელშეუხებელი გენდერული ონტოლოგიის სახელით, რომელიც ადგენს მეორად და შემთხვევით მახასიათებლებს. თუკი უცვლელი სუბსტანციის ცნება ფიქტიური კონსტრუქტია, ნაწარმოები ატრიბუტთა სავალდებულო წესის მიხედვით, რომელიც ატრიბუტებს კოჰერენტულ გენდერულ რიგებში ათავსებს, მაშინ ჩანს, რომ გენდერი როგორც სუბსტანცია, კაცისა და ქალის როგორც არსებითი სახელების სიცოცხლისუნარიანობა - ექვემდებარება, ატრიბუტთა იმ დისონანსური თამაშით, რომელიც ვერ ერგება ინტელიგიბელურობის გამომდინარეობით ან კაუზალურ მოდელს.

ამგვარად, უცვლელი სუბსტანციის ან გენდერული თვითობის ჩენა, იმისა რასაც ფსიქიატრი რობერტ შტოლერი “გენდერულ შიგთავსს”¹⁶ უწოდებს, ნაწარმოებია ატრიბუტთა რეგულირებით, კულტურულად დამკვიდრებული კოჰერენტულობის წესების მიხედვით. შედეგად, ამ ფიქტიური ნაწარმების გაშიშვლებას საფუძვლად

¹⁵ Foucault, ed., *Herculine Barbin*, p. x.

¹⁶ Robert Stoller, *Presentations of Gender* (New Haven: Yale University Press, 1985), pp. 11–14.

ატრიბუტთა დერეგულირებული თამაში უდევს, რომელიც ეწინააღმდეგება პირველად არსებით სახელთა და დაქვემდებარებულ ზედსართავ სახელთა ჩარჩოში ასიმილირებას. ცხადია, ყოველთვის შეიძლება ამტკიცო, რომ დისონანსური ზედსართავი სახელები რეტროაქტიურად მუშაობენ, რათა სუბსტანციური იდენტობები ხელახლა განსაზღვრონ და მაშასადამე გააფართოვონ გენდერის სუბსტანციალური კატეგორიები აქამდე გამორიცხული შესაძლებლობების ჩაწერით. მაგრამ, თუკი ეს სუბსტანციები სხვა არაფერია თუ არა ატრიბუტთა რეგულირებით შექმნილი კონტინგენტური კოჰერენტულობები, მაშინ დავინახავთ, რომ თავისთავად სუბსტანციალობების ონტოლოგია არა მხოლოდ ხელოვნური ეფექტია, არამედ არსებითად ზედმეტი და არააუცილებელია.

ამ აზრით, *გენდერი* არ არის არსებითი სახელი, მაგრამ ის არც თავისუფლად მოფარფატე ატრიბუტთა წყებაა, რადგან ჩვენ ვნახეთ, რომ გენდერის სუბსტანციური ეფექტი პერფორმატიულად ნაწარმოები და ძალდატანებულია გენდერული კოჰერენტულობის მარეგულირებელი პრაქტიკებით. მაშასადამე, ისტორიულად გადმოცემული სუბსტანციალობის მეტაფიზიკის დისკურსში, გენდერი ადასტურებს საკუთარ პერფორმატიულობას— ესე იგი, იმას რომ ის თავად ქმნის იმ იდენტობას რადაც აჩვენებს თავს რომ არის. ამ აზრით, გენდერი ყოველთვის კეთებაშია, თუმცა კეთება არა სუბიექტის მიერ რომელიც შეიძლება წინ უსწრებდეს საქმეს. გამოწვევამ გენდერული კატეგორიების სუბსტანციალობის მეტაფიზიკის მიღმა გადააზრებისა, უნდა გაითვალისწინოს ნიცშეს მტკიცების რელევანტურობა, წიგნიდან *“მორალის გენეალოგიის შესახებ”*, რომ “არ არსებობს “არსება” კეთების, შექმნისა და ქმნადობის უკან; ‘მკეთებელი’ მხოლოდ საქმეს დამატებული ფიქციაა – საქმე ეს ყველაფერია.”¹⁷ ამ მტკიცების გამოყენების მიზნით, რომელსაც ნიცშე ვერც წარმოიდგენდა ან დაუშვებდა, დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ: არ არსებობს გენდერული იდენტობა გენდერული გამოხატულებების მიღმა; რომ იდენტობა პერფორმატიულადაა შექმნილი იმ “გამოხატულებებით,” რომლებიც მიიჩნევა რომ თავად იდენტობის შედეგია.

¹⁷ Friedrich Nietzsche, *On the Genealogy of Morals*, trans. Walter Kaufmann (New York:Vintage, 1969), p. 45.